

Alki Zei (1923-2020)

Introducció i traducció: Mercè Guitart

Prop de les vies (passatges)

Alki Zei (Atenes, 1925-2020), autora d'una vintena d'obres que han obtingut premis i reconeixements nacionals i internacionals, estudià Filosofia i Lletres i Art Dramàtic al Teatre Nacional de l'Odeó. Compromesa amb la causa comunista, després de la Guerra Civil s'exilià a la Unió Soviètica, on va viure des del 1954 al 1964. Tres anys més tard, però, després del cop d'estat que donà pas a la dictadura dels coronels, la seva família es veié obligada a exiliar-se de nou, aquest cop a París. Amb la caiguda de la dictadura, l'any 1974, s'establí definitivament a Atenes. Les seves vivències —l'exili, la repressió, la injustícia social, la xenofòbia, la clandestinitat— són ben presents en la seva obra, particularment a *Κοντά στις ράγες* (*Prop de les vies*), publicada per primera vegada l'any 1977, a l'editorial Kedros i de la qual ofereixo dos passatges traduïts, corresponents als dos primers capítols. A través de la mirada infantil d'una nena de deu anys, la novel·la, que tant pot ser llegida per joves com per adults, descriu la vida de la protagonista, la Sasha Velitsànkaia, durant l'època prerevolucionària dels tsars, marcada per les fortes desigualtats socials, la repressió i el descontentament del poble.

La llavor de *Prop de les vies* fou el llibre d'Alexandra Brushtein, *El camí que s'obre al teu davant*. Així és com ho explica Zei al pròleg:

Llegint el seu llibre vaig trobar moltes coses incomprensibles per a la nostra època, però d'altres que era com si haguessin passat a Grècia, algunes durant la dictadura de Metaxàs i d'altres durant la dictadura de 1967. Al principi vaig pensar simplement de versionar el llibre, però a mesura que anava avançant s'anaven barrejant entre les seves línies els meus records i les meves experiències; els personatges del llibre donaven lloc a d'altres de meus, i vaig decidir reescriure el llibre. I així va ser: com quan una àvia explica un conte i després, de generació en generació, de boca en boca, cadascú l'explica i li torna a donar forma a la seva manera, es queda amb el que més l'ha impressionat, barreja altres històries i sensacions seves, li torna a donar vida, sense que es perdi, però, el relat inicial. La petita Sasha —la protagonista del llibre que vivia a l'època dels tsars— es va barrejar amb la nena que era jo durant la dictadura de Metaxàs i amb totes les nenes de deu anys de la dictadura de 1967.

El títol *Prop de les vies* i tot el principi del llibre el va agafar del primer relat que va escriure quan tenia setze anys i que es va publicar a la revista *Veu Juvenil*. El relat parlava d'una nena que mirava per la finestra les vies del tren que marxaven lluny fins a l'infinit.

Les Miralletes i la Samovareta

Estic asseguda al costat de la finestra i miro les vies del tren que marxen ben lluny. Les mateixes vies que passen per davant meu, si les segueixes recte, arriben fins a Sant Petersburg.

—Si poses l'orella al costat de les vies, sents el tren que ve — diu el papa.

—I és lluny? —pregunto.

—Molt lluny. «...i l'Spanos va posar l'orella al terra i va sentir el soroll de cascos dels dracs. Va tocar el dos i es va escapar. L'orella de la terra el va salvar...»

—Què és l'orella de la terra? —vaig preguntar a la mama.

—No res, és un conte.

Però mira, resulta que no era només un conte. Perquè jo un dia vaig anar a les vies i hi vaig enganxar l'orella i vaig sentir la fredor del ferro glaçat a la galta. I quan vaig sentir la remor del tren, vaig tornar corrents cap a casa, no fos cas que no hi fos a temps, i em vaig asseure a la finestra i vaig esperar, vaig esperar eternament fins que es va veure.

La mama de tant en tant diu:

—Ens hem de canviar de casa. No ho puc sofrir quan xiula el tren de nit.

A mi m'agrada, fins i tot en plena nit, sentir el seu xiulet, però sobretot m'agrada mirar les vies, tal com marxen, ben lluny, ben resplendents. Si tingués una germaneta o un germanet s'asseuria ara aquí amb mi a la finestra i xerrariem de les vies, del conill que va atropellar el tren i de mil coses més de què els grans no tenen ganes de xerrar. Soc filla única. Un avorriment. No tinc ningú per jugar ni ningú per barallar-me.

Em poso davant del mirall de tres cares del tocador de la mama i hi veig les tres germanetes. Les Miralletes, tal com les he batejat. Són totes tres clavades a mi, mal pentinades, amb un llaç que els penja a un costat i els tapa mig ull.

—Hola —els dic, amb un somriure d'orella a orella.

—Hola. —Els seus llavis també s'obren i es tanquen sense que en surti la veu, i em planten un somriure igual que el meu.

Trec la llengua, la tiro cap amunt per tocar-me el nas, després la faig anar d'aquí cap allà, me l'empasso, i les Miralletes fan el mateix. Un avorriment. Així que me'n vaig a consolar-me amb la Samovareta, l'altra germaneta, que, almenys, és més divertida.

Sobre el bufet del menjador hi ha el samovar, resplendent i acabat d'abrillantar. Enretiro una cadira, m'hi agenollo a sobre i miro la meva germaneta. Potser també té un llaç que li penja de costat, però no és clavada a mi com les Miralletes. Si m'acosto ben a prop del samovar, se li inflen les galtes com globus sense que jo hagi inflat les meves; si m'aparto cap enrere, veig una Samovareta primeta primeta, amb unes galtes xuclades i uns ulls allargats estranys. Fa molta gràcia.

—Com t'ho fas? —li dic, i intento inflar les galtes i després xuclar-les de cop.

Però la mama entra a l'habitació i la Samovareta se'n va a passeig.

—Ja tornes a fer ganyotes davant del samovar com un mico? —em renya la mama—. Ja tens deu anys i et portes com una nena petita.

—M'avorreixo —li dic, amb una veu rondinaire que només saben fer les filles úniques.

—Ves a jugar a dames amb Fräulein Tsitsilhen.

No li contesto. Espero que surti de l'habitació i llavors em giro i li dic a la Samovareta:

—Fräulein Tsitsilhen és tonta.

«Tonta», diuen els seus llavis mig torts dins del samovar.

Fräulein Tsitsilhen és alemanya, i me l'han portat per ensenyar-me alemany. Però és un enze. Va arribar d'Alemanya fa sis mesos, jo ja llegeixo contes curts en alemany, xampurrejo amb ella, i en canvi ella no ha après la nostra llengua, ni tan sols les paraules més bàsiques per entendre's: «pa», «merda», «càgon l'ou».

Ai, no la puc sofrir! Té uns ulls blaus descolorits com els de les nines dels aparadors i uns cabells que semblen palla. Però a ella sembla que jo li caigui... tan bé! Jo no paro de fer preguntes. El papa diu que les preguntes em surten del cap com bolets després d'una pluja fina. I la Tsitsilhen, que només Déu sap la mandra que li fa contestar, com s'avorreix amb les meves preguntes! «La gent s'ha de morir sigui com sigui?», «On van a parar les mosques a l'hivern?», «Per què el tiet quan es va prometre va demanar la mà de la núvia?». Cauen com la pluja al cap de la pobra Tsitsilhen. I al principi entreobre la boca, la torna a tancar i després diu sempre la mateixa frase: «Ves què he de saber, jo?»

Només hi ha una sola persona al món a qui no li fa mandra respondre les meves preguntes, encara que moltes vegades no tinguin sentit. El papa. Però resulta que gairebé mai no té temps. O bé ha d'anar d'una casa a l'altra dels seus malalts o ha d'anar a l'hospital o, com ara, acaba de tornar-ne i està rebentat...

És diumenge al matí. Tota la nit passada l'ha passat a casa d'un malalt, perquè li havia fet una operació complicada, i jo l'esperava que tornés des de les set del vespre per preguntar-li: com és que em creix el peu així i ja no m'entren les sabates de mudar, si el diumenge passat encara m'anaven la mar de bé?

Però mentre mirava les vies vaig veure'l entrar per la porta de reixes amb les espatlles caigudes pel cansament, i tots els meus bolets —les preguntes que li volia fer— se'm van tornar a amagar dins el cap.

—Bon dia, Pinyolet —em diu cansat (és el meu sobrenom, només el papa em crida així), i s'asseu tal com va, amb l'abric posat, a prop de la taula, mentre la mama corre a portar-li l'esmorzar.

Després se'n va a dormir al divan del despatx i es tapa amb un abric de pell antic, que fa temps la mama es posava per mudar-se. Tots caminem de puntetes, fins i tot la Dúnia, que abans era la meva mainadera i que té una veu de trompeta.

La Dúnia seu a la cuina, frega les cassoles i murmura en una llengua incomprendible, tal com parla la majoria de la gent a la nostra ciutat, una barreja de rus-polonès-lituà.

—Si fos un metge d'una altra mena nedaria enmig de l'or, amb tanta feina.

A la cuina hi ha assegut bevent el te —que se li vessa i el xucla del platet— en Rafal, que va per les cases a enllustrar els parquetes. Avui ha vingut a preguntar-nos si ens fan falta els seus serveis. No porta ni cera per al parquet ni fregalls ni draps. Per això, la Dúnia l'ha rebut com si fos una visita i li ha servit te i melmelada de maduixes silvestres.

Jo vaig fins a la porta de la cuina i m'hi quedo palplantada, amb un peu tirat cap enrere. Potser semblo una cigonya.

—Li he dit mil vegades que només vagi a curar els rics —continua murmurant la Dúnia.

—I què hi diu? —s'interessa en Rafal.

—És com parlar per a les parets —sospira la Dúnia—. No escolta a ningú. Només corre a casa dels pobres i els arplegats. I els pobres amb què li paguen? Amb puces, que ens les porta cap a casa amb l'abric.

—Vols dir que el vostre metge no en sap, de curar rics? —fa en Rafal tímidament.

—Que no en sap? —salta la Dúnia fins al sostre—. I qui va assistir el part de la dona del general, que tothom la donava per morta? Fins i tot li van portar un metge de Sant Petersburg, que se'n va rentar les mans. En canvi, el nostre, rac-rac, tallar i cosir, i ara la generala i el generalet ben vius que estan. Com no ha de saber curar els rics!

En Rafal xarrupa el te, jo canvio de peu perquè se m'ha cansat el que tinc a terra i, de sobte, el cor em fa un bot, perquè sento cruixir el divan del menjador, senyal que el papa s'ha despertat. I el moment en què es deserta, fins que torni a marxar corrents, és el meu moment. Encara que siguin vint, deu minuts. Són meus, només meus.

He corregut de puntetes cap al menjador i l'he vist badallar i estirar-se per fora de l'abric de pell.

—Pinyolet! —Ja m'ha clissat.

—Papa, no ens canviem de casa, sisplau —li dic, i m'agenollo al costat del divan i l'abraço.

El papa badalla.

—A què ve això ara, Pinyolet?

—La mama diu que ja no pot més amb el soroll dels trens a la nit —faig amb la veu melindrosa de filla única.

Sé que el papa no la pot sofrir aquesta veu, per això de seguida la canvio.

—A mi m'agrada viure aquí. Seure a la finestra i veure les vies del tren que se'n van lluny.

Abans que el papa tingui temps de dir res, de cop i volta m'apareix un bolet al cap.

—Papa, què hi ha allà lluny?

—On?

—Allà on van les vies, a Sant Petersburg.

El papa s'incorpora al divan, després aparta l'abric de pell, posa els peus a terra i es comença a posar les botes.

—D'això en parlarem quan t'hagi crescut la trena i sigui ben llarga.

Quan m'hagi crescut la trena. D'aquí a, què sé jo, cent anys, o sigui, cap al 2000! M'he d'esperar fins llavors per saber què hi ha al final de les vies! I aquest coi de cabell no sembla que vulgui créixer. De tant en tant la mama, la Tsitsilhen i la Dúnia intenten fer-me dues miserables trenes, però no aconsegueixen lligar-me ni una diadema ni un trist cordill.

—Papa...

Abans que pugui acabar la frase, el papa es posa dret d'un salt.

—Són les dotze, faig tard.

La Dúnia ha aparegut a la porta murmurant, per no perdre el costum.

—Ahir al vespre va tornar a venir un home com cal per demanar-vos que anéssiu a casa d'un malalt, però vostè se n'havia anat de gresca a casa dels sarnosos.

—No estava de gresca —riu el papa—. Estava fent una operació que feia goig de veure.

—I la paga? —fa la Dúnia.

—La paga, la paga —contesta el papa mentre es corda l'abric—. D'on l'han de treure la paga si per pagar l'hospital han hagut d'empenyorar el samovar i la coberteria.

—L'home com cal li hagués pagat: trinco-trinco —insisteix la Dúnia.

—I l'altre avui ja seria sota terra.

El papa no ha dit res més. M'ha pessigat el nas i ha sortit.

La Dúnia i jo correm a la finestra per veure com se'n va.

La mama l'enganxa a la porta i li dona un mocador net.

És impossible que el meu Sèsam (jo també li he posat un sobrenom) no es deixi res. Li dic així perquè sempre porta a la butxaca uns caramels dolentíssims de sèsam, que els rosega quan va d'un malalt a l'altre. A casa no en menja ningú més, i quan comprem una bossa amb caramels de diferents gustos, sempre són els que queden i el papa els arreplega.

—Què faràs, Sàshenska? —em pregunta la mama (jo em dic Sasha, és a dir, Alexandra), que entra al menjador amb la Tsitsilhen al darrere.

—Jugarem juntes —diu ella— i cantarem cançons en alemany.

M'agafa de la mà per anar cap a la meva habitació i sento darrere meu la Dúnia que murmura:

— El llop ha enxampat el xai.

Jugar amb la Tsitsilhen és un avorriment total. Si ara tingués un germà o una germana, quan ella es girés d'esquena podríem treure-li la llengua, riure'ns-en i fer-li les mil ganyotes. Però tota sola, amb les Miralletes i la Samovareta, ves què he de fer.

—Vas resar ahir a la nit? —em pregunta de cop i volta la Tsitsilhen.

—Noooo... me'n recordo —contesto, i em poso vermella com un pebrot, perquè sé que estic dient una mentida i que recordo perfectament que no vaig resar.

Quan va arribar la Tsitsilhen a casa ens va imposar una nova moda. Abans d'anar a dormir, m'he d'agenollar sobre el llit i resar en alemany. Els dissabtes a la nit, però, que la Tsitsilhen surt, em porta a dormir la Dúnia.

—El que ens faltava, que hagis de resar al Déu de la Tsitsilhen!

—On és Déu, Sèsam? —vaig preguntar un dia al papa.

—Aquí dins —em va contestar, i em va posar el dit sobre el pit.

Si me l'hagués posat sobre el cor, potser ho hauria entès una mica. Em sembla que, encara que em creixin unes trenes llargues fins als genolls, sempre hi haurà coses que no entendré. Però hi ha una cosa que sí que la sé: que la Dúnia té raó quan diu que el Déu de la Tsitsilhen és un déu dolent i salvatge. Es veu que una vegada va destruir dues ciutats, una altra va fer que una dona es convertís en una estàtua de sal i una altra li va dir al pobre Abraham: «Si m'estimes, has de matar el teu fill». La mateixa Tsitsilhen em va dir que va veure amb els seus propis ulls com Déu matava un noi. Estava plovent, queien llamps i el noi s'havia resguardat sota un arbre. «Déu s'ha tornat boig», va cridar, «i ens

envia espetecs». I llavors Déu va llançar un llamp sobre l'arbre i va matar el noi. Fixa't, matar algú només per fer una broma!

—No —li dic a la Tsitsilhen, convençuda—, el llamp no el va llançar Déu. És electricitat. El papa m'ha explicat que el llamp és electricitat i quan hi ha tempesta no ens hem de posar mai sota els arbres. Prefereixo mil vegades el Déu que és dins del pit del papa! —crido.

—Pobra criatura... Pobra criatura... —somiqueja ella.

—Per què pobra criatura? El papa no és pas Abraham, no em mataria per res del món.

—No —insisteix la Tsitsilhen—, ets una pobra criatura, i els que no creuen en Déu, quan es fan grans, els posen a la presó. I a tu, quan et facis gran, si encara tens aquestes idees, també et posaran a la presó.

—No vull que em posin a la presó! —xisclo, i pico de peus com una nena malcriada.

—D'acord, d'acord —intenta fer-me callar la Tsitsilhen—, vinga que cantarem el «Vergissmeinnicht».

M'agafa de les dues mans i comença a fer-me donar voltes i a cantar en alemany amb una veu ben fina. Jo també canto a xisclets la cançó que m'ha ensenyat:

Al precipici ha collit
una flor el meu galant,
un vergissmeinnicht.
I, ai, s'ensorra i cau,
i em crida el meu galant:
Ai, vergissmeinnicht.

Tota aquesta paraula tan terrible, vergissmeinnicht, vol dir «no m'oblidis».

I vinga a donar voltes i a «passar-nos-ho bé», i de cop han trucat al timbre, ben fort, molta estona, el toc del papa. He intentat escapolir-me per sortir a rebre'l, però no hi havia manera que em deixés anar, i vinga a donar voltes i vergissmeinnicht, fins que ha entrat el papa a l'habitació.

Jo, malgrat el fart de voltes que he donat, em quedo quieta davant seu. La Tsitsilhen sembla que vagi borratxa i cau al llit.

—Marxem —diu el papa—. Els Sabanov m'han enviat el cotxe. Les teves amigues, la Zoia i la Rita, deuen haver tingut un altre empatx. Vols venir amb mi, Pinyolet?

—Ei, vergissmeinnicht —he cridat d'alegria—. Som-hi!

Però no m'han deixat marxar de seguida. La mama i la Dúnia han vingut corrents. L'una ha començat a pentinar-me i a lligar-me un llaç acabat de planxar, l'altra a canviar-me els mitjons i les sabates, i totes dues vinga a aconsellar-me:

—No mengis massa dolços.

—No jugueu a la xarranca i no xutis la pilota amb les sabates noves.

—Abans d'asseure't, estira't el vestit, que no se t'arrugui.

—Igor —diu la mama al papa (el papa es diu Igor)—, abans de marxar mira que la Sàshenska no estigui suada de tant de jugar i corda-li bé l'abric.

El papa diu moltes vegades que, si no fos filla única, la mama i la Dúnia no em correrien al darrere tot el dia.

Ai, tant de bo tingués cinc germanets.

—Doctor, puc venir amb vostès? —diu la Tsitsilhen, que ja li ha passat el mareig i s'ha aixecat del llit.

—No, gràcies, Fräulein —diu el papa—, el cotxe només té dos seients.

Visca! Marxem tots dos, el Sèsam i el Pinyolet. Oh, vergissmeinnicht!

Ni quan et creixi la trena fins als genolls...

Tornem a la ciutat. Davant nostre, immòbil, l'esquena ampla del Ian. La camisa se li infla com la vela d'un vaixell. Encara no s'ha fet del tot de nit. Al cel hi ha aparegut la lluna nova, ben groga, com en aquell llibre dels dibuixos. Des del pantà, a l'esquerra del camí, les granotes fan un xivarri de mil dimonis. No sé per què, però el seu «rac-rac rac-racrac-rac» em fa l'efecte que diu: «Correu, correu, desgràcia».

No li pregunto res al papa de les mil coses que li volia preguntar. Està tan cansat..., té els ulls tancats, el cap inclinat cap endavant se li mou d'una banda a l'altra amb cada sotragada del carro. Ahir no va aclucar l'ull en tota la nit a casa del seu pacient. Ha tornat a casa al matí, s'ha mig endormiscat mitja horeta, després la Sàshenska li ha omplert el cap amb els seus «papa, papa» i se n'ha anat corrents cap a l'hospital. Després hem anat a casa dels Sabanov, allà s'ha passat molta estona anant de barraca en barraca per veure els treballadors malalts. «Quan et creixi la trena, Sàshenska, et prendré amb mi perquè vegis com viuen els treballadors.»

Recolzo el cap sobre la seva espatlla i sense voler m'hi creix un bolet.

—Sèsam, no l'estimes el Vladimir Ivànovitx.

El papa aixeca el cap d'un bot, com si amb la veu l'hagués despertat.

—A qui?

—El papa de les nenes, la Zoia i la Rita, no l'estimes?

—Com vols que l'estimi? Què fa de bo perquè l'estimi ningú? Cada Nadal regala una joguina als fills dels treballadors. Els paga quatre xavos. Jo vaig a casa seva i veig com viuen. I el Sabanov neda en la riquesa. Ai, no sé perquè t'atabalo amb tot això, Pinyolet. No és ni millor ni pitjor que els altres. De fet, n'hi ha de pitjors. Quant et creixi la trena, els sabràs distingir.

Ai, déu meu, aquesta trena!

Ja hem arribat a les primeres cases de la ciutat.

—Tinc una gana —dic.

—No t'han donat res per menjar a casa dels Sabanov? —s'estranya el papa.

Li explico allò dels ulls del Kòlias.

—No podem baixar del carro i comprar alguna cosa per menjar, Sèsam?

El papa em mira amb uns ulls oberts com taronges.

—On vols que anem a comprar? A les botigues?

Tothom té els seus defectes. El papa en té una pila, però tots són d'allò més divertits. Per exemple, no vol posar els peus en cap botiga. Dir que no vol és poc: li fa pànic. És com si les botigues fossin en un país misteriós amb follets i altres esperits. No me l'imagino mai deixant el diari o la revista de medicina, en el poc temps lliure que té, i dient: «Vaig a comprar-me una corbata!». Tot li ho compra la mama. Però el barret no l'hi podia pas comprar sense el seu cap!

—Tens el barret fet un desastre —rondinava la mare—. Sembla el niu d'una garsa...

—Ca! —fa ell—. No se m'ha queixat mai cap malalt.

La mama va insistir tant que el papa se'n va cansar.

—Au va, anem.

Vam sortir en gran seguici, la mama, la Dúnia, la Tsitsilhen i jo. El dependent de la botiga va arreglar una dotzena de barrets al taulell i va començar a elogiar-ne les gràcies. El Sèsam se'ls mirava com si fos la primera vegada que veia un barret. En va agafar un a l'atzar i va ser impossible fer-l'hi emprovar.

—Ja m'anirà bé... —deia, mentre sortia per la porta.

És el que encara té ara, que se li aguanta a dalt de tot del cap.

—No pateixis —el tranquil·litzo—. Comprarem panets al carrer. Quan es fa fosc en venen de frescos a les cantonades.

—De veritat? —fa, alleujat de no haver d'entrar en cap botiga, com si no sabés que venen panets al carrer.

Hem baixat del carro i el papa li ha dit al Ian que se'n tornés.

—Vols que fem la resta del camí fins a casa a peu, Pinyolet?

Anar caminant amb el papa pels carrers! No té res a veure amb el martiri de sortir amb la Tsitsilhen. «No arrosseguis els peus, que aixeques pols! No miris indiscreta tothom qui passa pel costat teu...».

—Sèsam, et puc agafar del braç com si fos gran?

«Qui és aquest?» «No el coneixeu?» «El metge Velitsanski amb una senyoreta desconeguda.»

—Papa, com ho farem per menjar els panets al mig del carrer? La Tsitsilhen diu que això no es fa.

—Ai, aquesta Tsitsilhen!

—I la mama també ho diu.

Veig que no sap què contestar.

Es queda una estona en silenci i després dona una ullada al banc que hi ha sota un arbre en una plaça petiteta.

—Anirem a comprar els panets i ens asseurem al banc per menjar-nos-els. No serem al mig del carrer, i així tothom estarà content.

Ai, tu sí que en saps, Sèsam. Anem de bracet fins a la cantonada on hi ha la vella Hanna. La conec, perquè tomba per tots els carrers venent els seus panets i de vegades també ens en porta a casa. Comprem un munt de panets. Són calents, calents, tots rodonets, inflats, i al mig hi tenen un forat on just t'hi cap el dit. El pots passar per dins i, si no vas amb la Tsitsilhen, menjar-te el pa del voltant fins que només et quedi... el dit.

—Que tinguis una vida ben llarga, tu i la teva nena, doctor —fa la Hanna mentre ens dona els panets.

El papa riu.

—A què treuen cap tantes benediccions?

—Oh —contesta la Hanna, seriosa i trista—, m'has salvat la filla de les urpes de la mort.

—Està bé ara? —pregunta el papa.

—Negra bonança. —La Hanna remena el cap—. Cada any un marrec, i amb l'home a l'atur. I jo corrents tot el dia pels carrers amb els panets. Com puc mantenir sis criatures i tres grans?

Anem a seure al banc i roseguem els panets. El papa mira al seu voltant com si veiés la plaça i els arbres per primera vegada. Els arbres estan florits i fan olor.

—Quina olor que fa l'auró —dic jo.

—Com n'has dit? —s'estranya el papa.

—Auró.

—Ja no me'n recordava —diu ell—. Des que era a la universitat no m'hi havia fixat. M'havia oblidat de l'olor que fan. Passo pel carrer sempre corrents i, ruc de mi, no em fixo en res. Ni que s'ha desfet la neu i han florit els arbres.

Després calla. Callem tots dos.

El papa tanca els ulls i ensuma profundament l'auró. Sembla tranquil i content d'haver trobat un arbre florit. Jo vinc cada dia amb la Tsitsilhen, empenyo el cèrcol, salto a corda, i el papa... des que era a la universitat que no s'havia fixat en els aurons!

—Un dia anirem junts al circ o al teatre —diu el papa—. I pel teu aniversari no em mouré de casa. Ballaré i jugaré amb les teves amigues a allò de... com n'hi dieu... «encén-me l'espelma».

—Cada any dius el mateix. —No me'l crec.

—Cada any... Tens raó —reconeix tot trist—. Però, què vols que hi faci? Deixar els malalts? Però potser aquest any...

—Potser. —Faig veure que me'l crec perquè no es posi trist.

—Vinga, Sàshenska, és hora de marxar. —S'aixeca de cop.

—Gelat de nataaaa... gelat de xocolata, de crema cremadaaaa.

Aquella veu, que puc reconèixer enmig de milers de veus, arriba campanejant i clara. És l'Andrei, el gelater.

En altres llocs diuen que saben que ha arribat la primavera quan veuen les orenetes o les cigonyes o els ànecs salvatges que tornen als seus nius. A la nostra ciutat, sabem que ha arribat la primavera quan apareix l'Andrei, el gelater. Ve de lluny, d'una altra contrada, i ens coneix a tots i cadascun dels nens, pels nostres noms i sobrenoms. Tots l'estimem i sempre somriu i espera amb paciència que decidim quin gelat voldrem. Camina una mica com si ballés, perquè els dos carros dels gelats, cadascun penjat de les puntes d'un pal que porta recolzat sobre les espatlles, s'aguantin fent equilibri.

Em poso d'allò més contenta. Em somriu.

—Benvingut —diu el papa—. Què hi ha de nou, al poble?

—Tenim la panxa a l'esquena —contesta ell, sempre somrient, això sí—. Però allà almenys soc a casa i som tots iguals, tots som russos. Aquí esteu tots barrejats, polonesos, russos, xueus..., i ves qui ho ha d'aclarir això.

—Jueus —el corregeix el papa.

Agafem gelat de crema cremada i convidem l'Andrei a uns panets que ens han sobrat. Li fem lloc al banc i ell sembla alegrar-se de conversar amb el papa. Menjo el gelat tot fent llepades i... de sobte, l'he vist! Ha sortit d'una cantonada amb el capot negre i els galons taronges, en lloc de les xarretes. En un costat li penja un revòlver gran, i a l'altre, un sabre enorme. Si li mires la cara verdosa i esgrogueïda i aquells ulls blaus sense ànima, que semblen de vidre, gairebé et podria fer una mica de llàstima. Però de les mànigues del capot li surten unes grapes horribles. Són les culpables que tothom a la ciutat li tingui por. Si et clava una castanya... Per això li ha quedat el sobrenom de Castanya.

—El Castanya! —L'Andrei l'ha reconegut i s'ha posat a cridar—. Vaig a amagar la mercaderia. Sàshenska, agafa la bossa.

Em tira una bossa bruta plena de monedes i se'n va amb els cubells de gelat, que dringuen.

—El Castanya, el Castanya! —crida i corre com un sonat.

—Un quart de nou, un quart de nou —baladreja el Castanya—. Després de les vuit està prohibida la venda ambulat.

Pertot arreu corren homes i dones, uns amb cistells, altres amb caixes plenes de productes. Corren per amagar-se on sigui. Només la vella Hanna, que no pot arrossegar els peus, es quedà allà, palplantada al seu lloc. Abraça una cistella de panets; l'altra, l'Andrei ha estat a temps d'agafar-la i amagar-la.

El carrer ha quedat buit. Sota el fanal que la ruixa de llum des de dalt hi ha quedat la Hanna amb els ulls esbatanats de por.

—Un quart de nou, un quart de nou —no para de cridar el Castanya—. Després de les vuit està prohibida...

Es planta davant de la Hanna. Ella es queda com petrificada. Jo estrenyo la bosseta de l'Andrei tan fort que els dits se m'han tornat blancs. Em giro i miro el papa. Té la mirada distreta mentre es treu un caramellet de sèsam de la butxaca i se'l menja!

—Coi de vella —crida el Castanya, i li dona una puntada de peu i li fa girar la cistella.

Els panets cauen rodolant i van a parar a l'escorranc ple d'aigua bruta que baixa al costat de la vorera, i floten com si fossin barquetes.

—Coi de vella —torna a cridar el Castanya, i dona una puntada de peu a les costelles de la Hanna.

M'aguanto la respiració. El papa, immòbil, mastega els seus caramels. El Castanya marxa fent el fatxada mentre el sabre ressona al costat seu. Ha girat a la cantonada. De dins d'un portal apareix l'Andrei amb els cubells i la cistella de la Hanna, que se n'ha salvat. S'hi acosta i l'ajuda a aixecar-se.

—Encara sort que no m'ha posat cap multa —diu ella, fregant-se les costelles.

Després, l'Andrei ve cap a mi i li dono la bosseta.

—Adéu, valenta —em diu.

S'acomia del papa i enfila lluny, i la Hanna el segueix coixejant.

Sé que el papa no suporta les llàgrimes, però deixo que corrin. Em corren per les galtes, em baixen pels costats de la boca i se'm barregen amb la crema cremada. Em giro i miro el papa, i li crido, gairebé enfadada:

—Per què no has defensat la Hanna?

El papa em mira amb una mirada trista i abatuda.

—I què volies que fes, Pinyolet?

—Que li cridessis al Castanya: «No t'atreveixis a tocar-la, perquè te les hauràs d'heure amb mi!».

—Sí, ves, quina por que em tindria —diu el papa, encara més trist.

—Que el matessis, perquè n'apregui —crido.

—Calma, Sàshenska. —Mira de tranquil·litzar-me—. Matar-lo amb què? Amb els panets? I a més, que et penses que només n'hi ha un, de Castanya? N'hi ha milers, d'aquests. I si en mates un, el món no hi surt pas guanyant.

S'aixeca del banc i m'abraça passant-me un braç pel voltant de les espatlles.

—Jo sé curar, això és l'únic que puc fer. Vinga, Pinyolet, anem cap a casa ara.

Gairebé s'ha fet de nit, caminem sense parlar. Em volten pel cap mil pensaments. No em giro a mirar el papa. Sento una gran tristesa perquè no ha pogut fer-hi res quan el Castanya atonyinava la Hanna. Res més que no fos fer cruixir els caramels de sèsam.

Quan hem arribat a casa, ja havien encès els llums. La Dúnia i la mama han posat el crit al cel.

—Com és que heu trigat tant?

—On aneu així?

—Però si vas feta un desastre, Sàshenska!

El papa se n'ha salvat, perquè tot just l'han cridat per anar a veure un malalt, i la mama i la Dúnia s'han desfogat amb mi. Per sort, la Tsitsilhen ja s'havia adormit, li agrada anar-se'n a dormir amb les gallines.

M'han començat a rentar, a posar-me roba neta i a preguntar-me una vegada i una altra com m'havia embrutat així. Diuen que no deixaran que el papa em porti més amunt i avall. Jo tenia son, però feia veure que encara en tenia més i responia: «Mm... Mmm...», fins que m'han posat al llit i m'he adormit a l'instant.